

FRANÇOISE JEANNE DE MEDTS-RIDDERBOSCH (1754-1837), EEN MERKWAARDIGE KUNSTENARES

Françoise Ridderbosch komt nauwelijks in de diverse kunstenaarslexica aan bod. Deze studie poogt haar nader te identificeren en meer licht te werpen op haar oeuvre.

1. Familiale situering

De Nederlandse dragers van de naam Ridderbosch pretenderen af te stammen van de Duitse stam Ritterbusch. De eerste ons bekende Ridderbosch in Gent is Jan Christiaan, stedelijk ambtenaar. Deze overgrootvader van Françoise had minstens twee zonen: Simon en Cornelis Emmanuël. Françoise was een van de kleinkinderen van Simon Ridderbosch en diens vrouw A Maria Stevens¹.

Haar vader **Josse (Judocus) Ridderbosch** (Gent 1718-Gent 1801) was een gereputeerd schoolmeester die met Vlaamse en Latijnse verzen als stadsdichter *avant-la-lettre* furore maakte². Een viertal van zijn allegorische teksten bleven bewaard³.

Hij opende een privéschool in de Heilige Geeststraat (rue du pigeon) in de Arteveldestad en raakte daarbij in onvrede met de Sint-Gregoriusgilde (gilde van de vrije schoolmeesters en schoolmeesteressen) die sinds 1635 een *numerus clausus* en een strikt reglement hanteerde. Het conflict draaide onder meer rond het al dan niet plaatsen van een verplicht insigne en de afscheiding tussen de jongens en de meisjes, die les kregen van een toegevoegde schoolmeesteres⁴. Na diverse processen met de Gilde vanaf 1758 volgde een ander conflict met de Raad van Vlaanderen. In 1763 verkocht de moegetergde man zijn onderwijsinstelling en verliet met vrouw en kroost de stad om in dienst te treden van Charles Marie Raymond (1721-1778), de vijfde hertog van Arenberg⁵. In een prinselijke omgeving bracht hij de diverse hertogelijke residenties in Edingen, Brussel en Heverlee op doek. Hij komt in de rekeningen van de zesde hertog Louis Engelbert voor voor diverse werken tussen 1785 en 1788 uitgevoerd, waaronder rebussen, emblemata en kopieën van brieven. In 1783 was hij door tussenkomst van de hertog benoemd tot griffier van de stad Edingen. Vanaf 1786 was er sprake van gezondheidsproblemen en rezen er klachten over zijn administratieve prestaties. Hij trok zich in 1790 (72 jaar oud) vrijwillig terug en ontving vanaf 1792 van zijn vorstelijke werkgever een levenslang pensioen van tweehonderd florijnen, waarmee hij, wellicht als weduwnaar, bij zijn dochter Françoise in Gent introk⁶.

Moeder Joanna Philippe Goossens huwde in 1742 in de Gentse Sint-Michielskerk met Josse Ridderbosch. Het echtpaar Ridderbosch-Goossens kreeg negen kinderen, waarvan een drietal (Bernard, Charlotte en Françoise) zich als kunstenaars profileerden⁷. Françoise werd als zevende telg op 2 oktober 1754 in de Sint-Niklaaskerk gedoopt⁸.

De kinderen van het echtpaar Ridderbosch-Goossens waren:

1. *Bernard Charles* (Gent 1743-Mons 1798) verbleef in 1776-1778 in Rome. De hertog stuurde zijn protégé toen geld op en ondersteunde met het bestellen van doeken. Bernard werd griffier in Bergen en in 1786 ‘huissier’ van het Hoogbaljuwschap in Henegouwen. Hij was als kunstschilder actief voor dezelfde vorsten als zijn vader. Twee *Tiberansichte* (Wenen, Albertina), tekeningen van Brussel en het kasteel van Edingen (Brussel, Koninklijke Bibliotheek) en een gravure van het Brusselse Koningsplein (Brussel, Stedelijk museum Broodhuis)⁹ geven een beeld van zijn artistieke bedrijvigheid.

2. *Philippus Jacobus* (Gent 1745- Mechelen 1813)

3. Archivalia omtrent het oudste meisje *Joanne Therese* (1747-1804) maken gewag van een procedure rond een verbroken trouwbelofte door jonkheer Philippe Emmanuël de Neve, zoon van de hoofdschepen van het Land van Waas¹⁰, toentertijd niet enkel een belediging maar ook juridisch laakbaar. Zowel de Raad van Vlaanderen als de Grote raad van Mechelen en de Heilige Stoel in Rome werden bij de zaak betrokken. Vader Ridderbosch, ooit schoolmeester van de jonker, werd zelfs van ‘rapt de séduction’ beschuldigd . De gevoelens van het toen 15-jarige bedotte meisje werden niet geboekstaafd maar zij verkoos uiteindelijk een geestelijke bruidegom en was van 1789 tot 1803 overste van de Salesschool in Gent, de latere Visitatie. Onder het Frans bewind diende zij op 1 oktober 1795 het klooster te verlaten en vestigde zij zich met de resterende zusters in het groot begijnhof¹¹.

4. *Thérèse Cecile* (1748-1798) werd in 1771 gestift in het klein begijnhof en is daar overleden¹².

5. *Charlotte* (Carolam) (Gent 1750- Edingen 1810) werkte eveneens voor de Arenbergs. Zij huwde in Edingen met Nicolas de Ciplet, telg uit een adellijk geslacht¹³. Françoise tekende toen als getuige. Twee pentekeningen van Charlottes hand, waaronder het portret van advocaat Henri Charles Nicolas Van der Noot (hertog Louis Engelbert was een Vonckist) berusten in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel.

6. *Joannes Baptistam* (°1752)

7. *Françoise* (1754-1837), onze protagoniste

8. *Livinam Jacobam* (°1756) is in 1793 als zuster Helena terug te vinden in de

cisterciënzerinnenabij van Roosendael in Sint-Katelijne-Waver¹⁴.

9. Van het jongste kind *Bernardine* (° 1758) zijn drie brieven bewaard. Daarin verzocht zij na een pijnlijke ziekte in het hospitium van Rebecq (Arenbergbezit) opgenomen te worden en later vroeg zij prins Paul (tweede zoon van hertog Louis Engelbert) om een eenmalige steun om 'school te houden' en alsnog in haar eigen onderhoud te kunnen voorzien¹⁵.

Portret van Françoise Ridderbosch, potloodtekening door of naar een schilderij van Jean Baptiste Maes-Canini, Universiteitsbibliotheek Gent, 1814.

2. Opleiding Françoise

Uit wat voorafging kan besloten worden dat Françoise opgroeide in een katholieke, geletterde en kunstminnende omgeving en dat het drukke kroostrijke gezin jarenlang verontrust werd door zenuwslopende en geldverslindende conflicten die samenhangen met de wetgeving betreffende corporaties en huwelijk.

Het meisje was negen jaar oud toen het ouderlijk huis en de school in de Heilige Geeststraat werden verkocht. De Arenbergfamilie laveerde tussen de residenties in Brussel, Edingen en Heverlee. Het is niet meteen duidelijk waar Françoise schoolliep of dat zij eventueel thuis onderwezen werd. Zij kreeg niet de kans zoals haar broer Bernard in Rome en in Parijs te studeren. Ook de selecte vorming die haar oudste zus Joanne in de toonaangevende school van de Gentse ursulinen genoten had, was voor haar niet weggelegd. Een vrouwelijke aanwezigheid in de kunstacademies was niet vanzelfsprekend. Toen Filips Karel Marissal in 1751 de Gentse Academie oprichtte, kregen enige meisjes de kans de lessen bij te wonen op een afzonderlijke plaats achter de meester¹⁶. Een overzicht van de jaarlijkse prijsuitdelingen van 1792 tot en met 1799 laat alleen herennamen zien¹⁷. Pas in 1905 werden aan de Gentse Academie expliciet meisjes toegelaten en in 1913 voegde men een optie 'vrouwenkunsten' toe aan de bestaande tekenafdeling.

Op artistiek gebied bekwaamde Françoise zich zonder leermeester: 'sans autre maître qu'elle même'¹⁸. Zij bleef maar dooroefenen, legde zich vooral toe op pentekeningen en nam daarmee, naast andere schilders en tekenaars, haar plaats in op de Salons. Pas na 1790 kreeg zij mogelijk inzage in het bij Goesin gepubliceerde Gentse tekenhandboek¹⁹. Natte materialen zoals inkt dringen door in de drager zodat correcties vrij delicaat zijn. Zij moet een gedreven persoon geweest zijn met een ontzettend uithoudingsvermogen.

3. Huwelijk, gezin en levensavond

Françoise huwde in 1790 op 36-jarige leeftijd in de Sint-Baafskathedraal in Gent met de tien jaar jongere weduwnaar en dagloner Philippus Demedts (ca. 1764-1841). Hij was in Gijzegem geboren en woonachtig in Aalst. Haar vader en zus Bernarda traden op als getuige²⁰.

Omstreeks 1797 was Demedts in Gent gedomicilieerd en was het gezin op de Coupure gevestigd. Het telde dan drie jongens en twee meisjes onder de twaalf jaar. Daarvan zijn minstens twee jongetjes Ange (°ca. 1794, tapissier) en Victor (°1797) uit het huwelijk van Françoise geboren. Van 1801 tot 1837 woonde het echtpaar op de Houtlei - vanaf 1815 zonder kinderen²¹. De levens-

avond van de kunstenares was niet rimpelloos. Verzwakt door de hoge leeftijd en gekweld door een mentale ziekte, diende zij haar gedreven artistieke bedrijvigheid te staken en kreeg het ook financieel moeilijker. De laatste dagen verbleef zij in een hospice in de Korte Violettestraat (Zandpoortstraat), waar zij op 27 februari 1837 overleed²². Philippus Demedts verhuisde als weduwnaar naar de Groentenmarkt²³. Geen van de nakomelingen Demedts-Ridderbosch zocht of maakte naam in de wereld van de kunst.

4. Werkdomein en opdrachtgevers

4.1. De hertogen van Arenberg

De Arenbergs behoorden toen tot de belangrijkste families in onze gewesten. Hun paleis in Brussel, thans Egmontpaleis van de Belgische overheid, was een ontmoetingsplaats voor kunstenaars, filosofen en politici uit gans Europa²⁴. De kunstschilders die zij in dienst namen, zouden wij als hofkunstenaars kunnen beschouwen. Zij werkten als gecultiveerde bedienden en op bestelling. Hun doeken werden soms als decoratie beschouwd en kwamen als dusdanig niet altijd in de kunstinventarissen naar voor. Frédéric Dumesnil, de ‘officiële’ kunstenaar onder de hertogen Leopold Philippe (1690-1754) en Charles Marie Raymond (1721-1778), leverde portretten en decoratieve doeken, maakte tevens kopieën en voerde ook restauraties uit. Na Dumesnil en vóór de kunstenaars Geedts werden Josse Ridderbosch en drie van zijn kinderen aangesproken. Binnen de familie Ridderbosch haalde Françoise het hoogste kunstniveau, zij het dan met pentekeningen en kopies van gravures en schilderijen uit het familiebezit van de Arenbergs. In Chinese inkt, haar belangrijkste techniek, bracht ze de residentie in Edingen op papier maar legde zich vooral toe op het weergeven van personen. Zij heeft dikwijls voor de hertog gewerkt, maar uit de rekeningen valt moeilijk te achterhalen wat aan haar kan worden toegeschreven. Françoise en Charlotte werden veelal gezamenlijk vergoed. Soms was er alleen sprake van Charlotte; wanneer het woord “mademoiselle” werd gebruikt, dan werd waarschijnlijk Françoise bedoeld.

Hoe Louis Engelbert (1750-1820), die op vijftientigjarige leeftijd ingevolge een jachtongeval volledig blind was geworden, haar schilderijen of tekeningen wist te waarderen, is een probleem. Vóór zijn ongeluk had hij waarschijnlijk al tekeningen van Françoise gezien. Hij bekeurde de lijsten op de tast, maar voor aankopen vertrouwde hij zich op zijn privésecretaris Elizabeth Florent Dey (“mon oeil observateur”), op zijn vriend Bosschaert, schilder en kunstkenner, op zijn broer prins Auguste en andere vertrouwenspersonen²⁵. Wij vermoeden dat met ‘zijn vriend’ Guillaume Joseph Bosschaert, ‘inspec-

teur honoraire' en conservator van de academie in Brussel wordt bedoeld²⁶.

In 1791 liet de hertog een inventaris van de verzameling in zijn slot in Arenberg maken, die tot oktober 1793 ter plaatse werd bewaard. Nadien werd ze naar Brussel overgebracht, samen met een aantal tekeningen van juffrouw Ridderbosch²⁷. Van mei 1794 tot 1804 zocht de hertog omwille van de Franse terreur zijn toevlucht in Wenen. De kostbaarheden uit Brussel liet hij nazenden²⁸. Op die wijze zijn wellicht enkele tekeningen van Françoise in de Albertina aldaar terechtgekomen, voorstellende *Badende Nimfen, de Boodschap aan de herders en de Aanbidding van de herders*.²⁹ In de beschrijving van de Galerie d'Arenberg uit 1859 wordt nergens van een Françoise Ridderbosch gewag gemaakt.³⁰

4.2. Zelfstandig kunstenaressen

Als zelfstandig kunstenaressen maakte zij gebruik van de bestaande advertentiemogelijkheden. In de *Wegwijzer der Stad Gend* verscheen in 1793 onder de rubriek borduerders volgende aankondiging:

*Joffr: Ridderbosch, de jongste, in het kleyn Begghynhof trekt Patroonen voor de Spelle-Kanten: sy Schildert ook met penseel in couleuren op Syde-Stoffen, cieraeden voor de Dames, als Hoofd-Linten, Sacs à l'ouvrage, Banden die men aen en af driegt op de Roben en rocken, &c. als ook cieraeden voor den Autaer, Kelkdeksels, Velums voor het Alderheyligste: Sy Borduerd ook in 't Wit op Linon-doeck, ende Camponeert, &c.*³¹ Tot in 1803 wordt ze vermeld onder de rubrieken *Borduerders en Patroneerders voor de kanten*. Het betreft hier allemaal typische begijnenactiviteiten en in het klein hof woonden verschillende begijnen Ridderbosch die onderling verwant waren. Met de 'jongste' werd waarschijnlijk naar de rangorde in het gezin verwezen.

Als mogelijke kandidate voor die advertentie stellen wij Anna Rosa (1729/30-1802) voorop, de jongste dochter van Emmanuël Ridderbosch, grootoom van Françoise³². Anna Rosa en haar oudere zus Marie Christine waren in 1753 samen in het klein begijnhof binnengegaan. Anna Rosa woonde in het convent Ter Bloemen, waar zij in 1802 aan apoplexie is overleden³³. Gezien in de *Wegwijzer* de feitelijke situatie van het jaar ervoor werd gepubliceerd, is het logisch dat de aankondiging na 1803 stopte. Als hypothese kunnen wij Françoise niet uitsluiten. Zij was mogelijk de jongste dochter van Judocus die toen in Gent verbleef. Aangezien zij in 1793 gehuwd was en kinderen had, kan zij eventueel een atelier in het begijnhof hebben gehad. Een bijkomend argument ten voordele van Françoise vinden wij in de *Wegwijzer* vanaf 1804, waar zij zich voorstelde bij de *konstschilders*, eerst onder de naam

Ridderbosch en vanaf 1805 als De Mets-Ridderbosch. Zij woonde dan op de Oude Houtlei. Tussen 1827 en 1837 stond zij niet langer bij de kunstschilders genoteerd, maar wel onder de rubriek *Teekenaer met de penne en au lavis*. Haar ijver kende geen grenzen. Van 1804 tot en met 1837 kwam haar naam ook steeds voor in de rubrieken *borduerders* (vanaf 1835 *borduerders van kerkornamenten* enz.) en bij de *patroneerders voor kanten*. In de Wegwijzer van 1838 kwam zij voor de laatste keer voor in de *Sterflijs der beruchtste en meestbekende Tijdgenooten* met de mededeling dat op 27 februari: *de kundige tekenaarster met de pen Francisca Joanna Ridderbosch, huysvrouw de Mets* was overleden.

4.3 Deelname aan diverse kunstsalons

In navolging van Frankrijk ging op 30 mei 1792 in het Gentse stadhuis de eerste officiële kunstbeurs door. Hoewel de organisatoren zich uitsluitend tot de ‘heeren’ kunstbeoefenaars en liefhebbers uit de Oostenrijkse Nederlanden richtten,³⁴ stelden de Gentse Anna Maria van Reijsschoot (1758-1850) en Françoise Ridderbosch er kunstwerken ten toon. Aan de volgende salons namen ook andere dames deel, hoewel de academie ook voor de volgende exposities hardnekkig slechts de heren verzocht hun stukken te willen toezenden.³⁵ Vanaf 1792 nam Françoise, op twee uitzonderingen na, met verscheidene werken deel aan de diverse Salons.

De eerste publieke presentatie bleek geen schot in de roos. Haar naam viel zelfs om de algemeen gebrekkige kwaliteit van de eerste Salons te illustreren: *“N’était-on pas allé jusqu’à accepter des oeuvres qui auraient dû rester encore sur chevalet, comme celle de Françoise Ridderbosch qui porte la mention “non terminée”!”*³⁶ Maar Françoise hield vol, maakte vorderingen en het aantal bewonderaars nam toe. Toen in juli 1803 de eerste consul Napoleon en zijn vrouw Gent bezochten, werd voor de gelegenheid een tentoonstelling der nationale industrie ingericht. Vier van de achttien afdelingen van de beurs waren voor de schone kunsten voorbehouden. Mevrouw Bonaparte kocht toen voor een bedrag van 2000 F een portret van haar man door Françoise getekend. Later betaalde de Belgische vorstin haar 250 F voor een madonna.³⁷ Wanneer op 21 september 1808 de Société des Beaux-Arts werd opgericht, volgde haar aanstelling als lid van de kunstkring. Wij vonden haar naam evenwel niet terug in de ledenlijst in de Wegwijzer van 1810. Aan de Société des Beaux-Arts schonk zij het portret van haar hand van Jean Baptiste Maes. Die historieschilder, in Gent beter bekend als Maes-Canini, heeft haar op zijn beurt in 1814 vereeuwigd.³⁸ Een medelid van de Société des Beaux-Arts drukte bij het Salon van 1812 als volgt zijn bewondering voor haar uit: *‘Les des-*

sins à la plume de Mlle Ridderbosch, continuent à avoir toutes les perfections dont ce genre ingrat est susceptible’.

Wij vonden haar naam ook bij de deelnemers aan de Brusselse salons van 1811, 1813, 1815, 1818 en 1821 terug.³⁹ Haar laatste bijdrage was te zien op het Gentse Salon van 1835 (zij was toen 81 jaar jong!).

4.4. Tekenlerares

Zij gaf ook privéles met specialisatie in pentekeningen want in 1823 exposeerde zij in Gent samen met haar leerlingen Thérèse Block en Thérèse Canon.

5. Oeuvre

Tot haar oeuvre rekent men meer dan driehonderd kunstwerken. Onder de 44 werken die zij op de Salons in Gent presenteerde waren er veertig pentekeningen, twee gouaches, één onafgewerkte aquarel en één olieverfschilderij op papier. Van acht werken werd uitdrukkelijk vermeld dat het om kopieën ging: één naar een schilderij van haar broer en verscheidene stukken naar 17de-eeuwse meesters als bijvoorbeeld een *Narcissus* naar H. van Balen, een *Boer* naar A. Brouwer, een *Heilige Familie* naar S. Bourdon, een *Baadster* naar E.H. Van der Neer en een *Kruisafneming* naar P.P. Rubens.

Twintig werken behandelden religieuze taferelen, als bijvoorbeeld de *Heilige Familie*, *Loth en zijn twee dochters*, een *Ecce Homo*, *La Madonna della Sedia*, een beeltenis van Christus en Maria, een portret van de toen regerende paus *Gregorius XVI en een Onze Lieve Vrouw met Kind Jezus*.

Andere tekeningen waren door de classicistische tendensen van haar tijd geïnspireerd. Zij verwijzen naar mythologieën uit de oudheid: *Venus*, *Cupido*, *Narcissus*, *de Bachanten*... Zij kende de neoclassicistische meesteres Angelica Kauffman van wie ze *Amor op zijn pijlkoker rustend* kopieerde. Hertog Louis Engelbert kende en bewonderde het talent van deze populaire Zwitserse kunstenaar. Françoise had vermoedelijk de prenten van haar ter beschikking die door De Remondini uit Bassano op de markt werden gebracht. Kaufmanns *Amor die zijn pijlen slijpt* was blijkbaar een favoriet thema, want een kopie hiervan werd op drie Salons voorgesteld.⁴⁰

Mogelijk zijn heel wat werken van Françoise nog in Gents privébezit. Tijdens diverse tentoonstellingen werden tekeningen van haar gepresenteerd uit de kunstverzamelingen van J.F. de Laval,⁴¹ Fonson, Schamp, Van Saceghem en Dr. Vervier.⁴² In de collectie van Henri Cocquyt-Baert, op 25 maart 1879 in Gent geveild, kwamen vier van haar pentekeningen voor, waaronder de reeds bekende *l'Amour préparant sa flèche*.⁴³ Originele tekeningen van Françoise

Anoniem, *Mannenkop naar Rembrandt*, gravure naar een pentekening van Françoise Ridderbosch, UB Gent, 1796.

waren in 1838 in het bezit van M. Reynoot, andere kwamen voor in de nalatenschap van M. Borluut de Noortdonck (1838) en van mevrouw Pierre van Loo (1912).⁴⁴ Bij de openbare verkoop in 1885 van de collectie van Onghena werd een *Sint-Antonius* van haar hand verkocht. Haar naam is postuum terug te vinden in de catalogoog van de Retrospectieve *Gent en Vlaanderen in 1830-1831* die door de Gentse universiteit en de stadsbibliotheek in de Baudeloo

Françoise Ridderbosch, *Landschap met nimfe en kind*, Koninklijke Bibliotheek Albert I, pentekening, inv. nr. F 37979, s.d.

werd ingericht ter gelegenheid van de 75ste verjaring van de Belgische onafhankelijkheid. Via Artnet worden vandaag online werken van Bernard en Françoise te koop aangeboden.

Een ingekaderd medaillon uit 1796 naar een mannenkop van Rembrandt gemaakt en met galnoteninkt (onleesbaar voor het blote oog) door demoiselle Ridderbosch gesigneerd, bevindt zich in de bibliotheek van de UGent. In 1991 kreeg de Koninklijke Bibliotheek in Brussel een schenking met diverse tekeningen van Bernard, Charlotte en Françoise. De vier werkjes van Françoise, staaltjes van verfijnde tekenkunst, werden met mad. Ridderbosch gesigneerd en stellen twee herenkoppen voor, een zittende vrouw en een nimf met kind aan de boorden van een rivier.⁴⁵

6. Epiloog

In de pronkerige achttiende eeuw kreeg de tekenkunst een eigen identiteit. Dilettantisme was geen scheldwoord meer en vrouwen raakten door tekenen en penselen geboeid. Geen meesteres uit onze contreien kon het talent van een Angelica Kauffman, Agathe Lemoine of Louise Vigée-Lebrun evenaren. Gent telde toch twee vrouwen die zich eervol wisten te onderscheiden: Anna Maria van Reijsschoot en Françoise Ridderbosch.⁴⁶

Het is moeilijk te voorspellen of een zorgvuldiger scholing en een meer stimulerende omgeving de prestaties van Françoise Ridderbosch naar een hoger niveau zouden hebben getild. In haar necrologie werd zij niet gelauwerd als de eersterangskunstenares, die ze wellicht ook nooit was, wel als een fijnzinnige en verdienstelijke tekenares, wiens werken door belangrijke collectioneurs werden gezocht en verzameld. Wij citeren prins Karel van Lorreinen, de hertogen van Arenberg, de graven van Ursel en baron Van der Linden.

Françoise leefde en tekende gedreven en standvastig in een wisselvallig en soms revolutionair politiek klimaat onder achtereenvolgens Oostenrijkse, Franse, Nederlandse en Belgische heersers. Zij werd geconfronteerd met de vroege industriële ontwikkeling in Gent en de daaruit voortvloeiende bijna grillige sociale mobiliteit. Afkomstig uit de intellectuele en artistieke middenstand en erkend als kunstenares, bleven zij en haar gezin balanceren tussen die verdwijnende middenlaag en de opkomende arbeidersklasse. Haar echtgenoot stond als dagloner geregistreerd. Van broer Bernard stond een zoon Aubert (Mons 1794-Gent 1872) eerst als wever en later als meesterknecht ingeschreven en zijn dochter Thérèse (Brussel 1782-Gent 1837) vonden we als kindermisje in het fabrikantengezin Lousberg aan de Gentse Zandberg terug.⁴⁷ Afgezien van allerlei persoonlijke motieven moeten de pogingen van vader Ridderbosch om het lot van zijn oudste dochter Joanne aan een nobiljon te verbinden, ook in dat kader worden geïnterpreteerd.

Het archief van de familie Ridderbosch werd in 1907 aan de universiteit van Gent geschonken, waar het in de afdeling Handschriften (Fonds Ridderbosch Ms. 2759) wordt bewaard. De meeste stukken hebben betrekking op Françoises broer Bernard, zijn Italiaanse echtgenote Ursule Mugnozzi en hun drie kinderen. In het rijksregister van 1997 kwamen geen landgenoten met de naam Ridderbosch meer voor. Als laatste vrouwelijke nazaat met die naam weerhielden wij Maria Constantia Irma (1882-1950). Zij was de achterklein- dochter van Bernard en de dochter van Désiré (tapissier). Zij haalde de pers,

maar niet op artistieke gronden.⁴⁸

NOTEN

Afkortingen:

ACA: Archief en Cultureel Centrum Arenberg in Edingen

BAG: Archief van de Bevolkingsdienst Gent

RAG: Rijkarchief Gent

SAG: Stadsarchief Gent

¹ SAG, Akten en contracten schepenen van gedele 1735-1736, pp. 117, 157-160.

² J. Vercoullie, in: Biographie nationale de Belgique, XIX, 319-320, sub verbum Ridderbosch, J.

³ J. Van den Branden e.a., *Biografisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde*, Amsterdam, 1888-1891; *Poetische voorseggingen ende gevolg der Triomphe in de aenkomst van Maria-Christina... in nederlandsche veersen*, Brussel, eind 18de eeuw; F. Vanderhaeghen, *la vie et les travaux des imprimeurs de Gand*, Gent 1802: *Musen-Gesang aen den edelen heer M'her Hubertus Burghgrave van Nieuland, Kamer-Heere van haere keyserlyke ende koninglyke Majesteyt In syne Solemnele Besit-neminghe als Hoog-bailliu der Stadt Ghendt: Musen-gesang* (google books) 9 pgs.

⁴ SAG, reeks 200.5 nr.6, st gregorius schoolmeesters Ridderbosch, notaboek; UG, Vliegende Bladen 1.E.13, Ecoles.

⁵ *Gazette van Gendt van 30 mei en 2 juni 1763*.

⁶ Y. Delannoy, 'Deux Dessins de B.-C. Ridderbosch représentant le Château d'Enghien en 1781 et la démolition de celui-ci (1803-1808)' in: *Annales du Cercle Archéologique d'Enghien*, XXI, Edingen, 1983, pp. 168-170; ACA, *Régitre aux commissions, octrois, procures et autres expéditions de la chancellerie de S.A.S. Mgr. Le Duc L.E. d'Arenberg commançant le 15. de juillet 1780 finissant le 5. Avril 1784*, f°67r, ACA, *Régitre aux commissions, octrois, procures et autres expéditions de la secrétaire de l'hôtel commençant le 3 juin 1788 et finissant le 13. Avril 1793*, f°45r en f°106v.

⁷ SAG, doopakten Sint-Michiels Zuid (tot 1752) en Sint-Niklaas (vanaf 1754).

⁸ SAG, doopakten Sint-Niklaas en UGent, Fonds Ridderbosch Ms.2759 (78): Paroisse Saint-Nicolas, baptêmes. Anno Domini 1754, die 2a 8bris Baptizavi Franciscam joannam filiam judoci Ridderbosch et Joanne Philippe Goossens, natam hodie quadrante post tertiam nocturnam: susceptores Franciscus Serwijtens en Joanna Teresia Mahieu (signé) J.A.Bruijnsteen Pastor.

⁹ A. Smolar-Meynart e.a., *Het museum van de stad Brussel. Het Broodhuis*, Brussel, 1992, p. 110.

¹⁰ RAG, Archief van de Raad van Vlaanderen, nr.21 357; B. De Munck, 'Een sprookjeshuwelijk? Conflict tussen de familie de Neve de Windam en Josse Ridderbosch over het huwelijk van zoon Philippe de Neve en dochter Joanna', in *Oost-Vlaamse Zanten*, 1998, 4, pp.264-281.

¹¹ A. Vanmaldeghem, *Geschiedenis van de Congregatie O.-L.-Vrouw-Visitatie Gent 1669-1984*, I, Gent, 1984, pp. 30-31, 252; AVG, contractboek art.3 en art. 23 en los cahier: Haar handtekening en naam komen voor in het contractboek en de necrologie van het Salesklooster. Een cahier met anonieme liederteksten opgedragen aan de begijntjes, getuigt van hun gemoedelijke relatie.

¹² SAG, geboorteakten Sint-Michiels Zuid; BAG, overlijdensregister 1796-1810.

¹³ UGent, *Fonds Ridderbosch*, Hs.2759 (75-76 en 84-85).

- ¹⁴ Th. Ploegaerts, *Les moniales de l'Ordre de Cîteaux dans les Pays-Bas méridionaux*, I, Les abbayes brabançonnnes, p.113; Aartsbisschoppelijk archief Rozendaal, register 3, bron 1782.
- ¹⁵ ACA, brieven 117.
- ¹⁶ *Konstlievende Mengelingen uitgegeven door de Koninklijke Akademie van Teeken- Schilderen en bouwkunden*, Gent, 1794, p. 5.
- ¹⁷ SAG, *Academie*, dozen V, VI en VII.
- ¹⁸ Nécrologie de Françoise Jeanne Ridderboch. In: *Messenger des sciences*, Gent, 1837, p. 163.
- ¹⁹ Ph.L. Spruyt, *De beginselen der Teeken-Konst*, Gent, ca 179?, 68 pgs.
- ²⁰ UGent, *Fonds Ridderbosch* Ms. 2759 (79): Paroisse Saint-Bavon. Mariages. 13.Julii 1790, cum dispensatione super impedimento primi et secundi affinitatis gradus ex parte amplissimi domini officialis hujus diacesis de dato 28.junii proximé elapsia sede apostolica ad oc specialiter delegate de dato 4. ejusdem mensis. praevis tribus bannis, in ecclesia hac coram me infrascripto, ejusdem ecclesiae pastore, matrimonium contraxerunt philippus Demedts, viduus, natus in gijsegem, Alosti habitans et francisca joanna ridderbosch nata in S. nicolai, habitans in hac. testibus judoco ridderbosch patre sponsae et bernarda ridderbosch habitantibus in aedem. (signé) philippus de medts, francisca Joanna Ridderbosch. J. Ridderbosch, B. Ridderbosch. P.J Huybrecht. past. S. Bav. gandrae.
- ²¹ BAG, Bevolkingstelling 1796 tot en met 1837.
- ²² Nécrologie van Françoise Ridderbosch in: *Messenger des sciences et des arts*, Gent, 1837, p.163.
- ²³ BAG, bevolkingstelling 1796 tot en met 1837, geboorte- huwelijks- en overlijdensregisters.
- ²⁴ W. D'Hoore, *Het Egmont-Arenbergpaleis te Brussel*, Tielt, 1991, p.7.
- ²⁵ M. Derez e.a. (red.), *De blinde hertog. Louis Engelbert van Arenberg en zijn tijd 1750-1820*, Brussel, 1996, pp.163-165.
- ²⁶ A. Adriaens-Pannier e.a., *Académie Royale des Beaux-Arts de Bruxelles*, Brussel, 1987, p. 15.
- ²⁷ M. Derez e.a., op. cit, pp. 25, 162-164.
- ²⁸ W. D'Hoore, op.cit, p.64.
- ²⁹ A. von Wurzbach, *Niederländisches Künstler-Lexicon*, II, Wenen/Leipzig, 1906, p.458.
- ³⁰ W. Burger (Thoré), *Galerie d'Arenberg à Bruxelles*, Parijs/Brussel, 1859.
- ³¹ SAG, Wegwijzer der Stad Gent 1793, p.58; J. Baldewijns, 'Organisatie van het begijnhofleven' in: *Werken en kerken. 750 jaar begijnhofleven te Gent*, Gent, 1984, p. 123.
- ³² SAG, Akten en contracten Schepenen van gedele 1735-1736, f° 117, pp.157-160.
- ³³ H. Cailliau, 'Soo geluckigh als een beggijn'. Het begijnhof Onze-Lieve-Vrouw-ter-Hooie (1584-1792) in: *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent*, XXI, Gent, 1995, p.258; Archivalia begijnhof Ter Hoye.
- ³⁴ *Gazette van Gendt van 27 februari en 5 maart 1792*.
- ³⁵ *Gazette van Gend van 9 juni 1808*.
- ³⁶ Van Herrewege, *Femmes Peintres à Gand 1792-1955*, Gent, 1955, p.23.
- ³⁷ P. Claeys, *Les expositions d'oeuvres d'art à Gand 1792-1892*, Gent, 1892, p. 33.
- ³⁸ Tent. Cat. *Gent en Vlaanderen in 1830-1831. Terugblikkende Tentoonstelling ter gelegenheid der 75e verjaring der Belgische Onafhankelijkheid*, Gent, 1905, p.31 en UB Gent, dienst Prenten en gravures (portretten).
- ³⁹ Tent. cat. Bruxelles 1811. *Police du Salon*, Brussel, 1811, p.37 en Tent. cat. *Explication des ouvrages de peinture, sculpture, architecture, gravure et dessin exécutés par des artistes vivans et exposés au musée de Bruxelles le 1er mai 1813*, Brussel, 1813, p.25; UG Vliegende bladen 1.B.161,162.
- ⁴⁰ G. Van Herrewege, op.cit, pp.37-45.
- ⁴¹ L. Vande Castele, 'Kunstschilderes Cecile de Laval (1821-1908), in: *Liber Memorialis Erik*

Duverger, Gent, 2006, p.437.

⁴² UGent, Vliegende bladen, 1.B. 161,162.

⁴³ SAG, Nota's Pierre Kluyskens.

⁴⁴ SAG, Nota's Pierre Kluyskens.

⁴⁵ Koninklijke Bibliotheek Albert I, inventarisnr. F37978, F37979, F37976, F37977.

⁴⁶ L. Vande Castele, *Women artists in Ghent at the End of the Ancien Régime*, in: Jaarboek Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen, 2000, pp. 208-229.

⁴⁷ UGent, Fonds Ridderbosch, MS 2759.

⁴⁸ Zij haalde ongewild de pers toen de echtgenoot van wie zij feitelijk gescheiden leefde een vermeende rivaal vermoordde. Het kwam niet tot een assisenproces en het Hof van Beroep velde een arrest tot internering van de dader (Gazette van Gent van 26,27 en 28 februari 1923 en van 3,5 en 6 maart 1923 en Rijksarchief Beveren SI Gent 1999 nr. 1590 en 2652). Irma R. had wel een relatie met een bekende beeldhouwer en medailleur die op hoge leeftijd een natuurlijke dood stierf.

Lieve Vande Castele